PRÁCA A BOHATSTVO V SLOVENSKEJ A RUMUNSKEJ FRAZEOLÓGII[1]

Zuzana KOVÁČOVÁ, Ianko GUBANI[2]

The idioms we use also reflect our social worlds. They come into existence in human work interactions and reflect the degree of wealth attainable through work. In the same way antonyms help delimitate the meaning of a word, so does poverty phraseology help define the idiomatic language of wealth and prosperity. Thus, phraseology serves as a time capsule of the linguistic view of the world and the shared knowledge of a certain group of speakers.

Key word: idiom, significance, metaphor, cognition, concept, imagery.

V epicentre analýz kognitívnej lingvistiky, či v našom prípade kognitívnej frazeológie, je sledovanie procesu smerovania od sémantiky jazykových štruktúr k porozumeniu ich kognitívneho substrátu. Vlastnosti, ktorými sa frazémy vyznačujú, napovedajú, že skúmať frazému znamená rozumieť jej významu a v ňom implicitne obsiahnutej pragmatickej stránke frazémy. Porozumenie frazémy je získanie informácie, ktorú dedukujeme zo sémantickej štruktúry frazémy.

Demjankov (1992), Alefirenko (2008), ale i ďalší autori radia do sústavy kognitívnej lingvistiky kognitívnu frazeológiu. Za základný vektor lingvokognitívnej analýzy považuje Alefirenko (2008, s. 13) smerovanie od skúmania sémantiky jazykových štruktúr k porozumeniu ich kognitívnemu substrátu. Alefirenko (tamtiež) v etablovaní kognitívnej lingvistiky vidí novoobjavenie mentalingvistiky vo vede o jazyku, ktorá jej navracia jej antropocentrickú podstatu. Ide o všeobecný znak veľkého všeobecného metodologického zdvihu, ako ho citovaný autor nazval, ktorý začal v lingvistike koncom 50-tych rokov. Kognitívnu frazeológiu na súčasnom stupni jej rozvoja nepovažuje za novú disciplínu, ale za program kognitívne

[1] Štúdia vznikla v rámci riešenia grantového projektu **VEGA 1/0243/15** Text a textová lingvistika v interdisciplinárnych a intermediálnych súvislostiach.

[2] Autor je zodpovedným riešiteľom projektu **UGA I-14-214-02** *Prejavy jazykovej identity a generačný aspekt bilingvizmu slovenskej menšiny v Rumunsku*. Bázou štúdie sú vyexcerpované a preložené frazeologické jednotky zo slovníkov (*Marele dicționar de expresii românești* = MDER; *Dicționar frazeologic al limbii române* = DFLR; *Slovensko-rumunský frazeologický slovník : Dicționar frazeologic slovac/român* = SRFS a pod.) a taktiež aj tie, ktoré autor zaznamenal pri zbere údajov v teréne.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

orientovaných výskumov frazeologickej sústavy jazyka s využitím súčasného pojmovo-kategiorálneho aparátu. Za jednu z jej úloh považuje skúmanie kognitívno-synergetickej podstaty frazémy, hromadiacej a harmonizujúcej v sebe energiu lingvokreatívneho myslenia, ktoré formuje jazykové poznanie.

Problematika kognitívnej metafory ako východiska nášho poznania - uvádza Kubrjakova (2001, s. 8-9), rezonuje v prácach kognitivisticky orientovaných lingvistov; Intenzívne sa tejto problematike venujú ruskí kognitivisti ako A. P. Čudinov a E. V. Budajev či A. N. Baranov a Ju. N. Karaulov. Kognitívna lingvistika (Kubrjakova, tamtiež) sa zaoberá odrazom kognície v jazyku, dáva odpovede na otázky spojené s podstatou ľudského myslenia a poznania, z aspektu ich spojenia s jazykom. Spomedzi viacerých prác z oblasti kognitívnej lingvistiky je za jedno z východiskových diel považovaná publikácia Georga Lakoffa a Marka Johnsona Metafory, ktorými žijeme (v origináli Metaphors We Live By. Chicago, University of Chicago Press,1980). Autori tvrdia, že „náš pojmový aparát hrá centrálnu úlohu v definovaní každodennej reality. Ak sme oprávnení tvrdiť, že náš pojmový aparát disponuje predovšetkým metaforickým charakterom, tak naše myslenie, každodenná skúsenosť a správanie je v značnej miere podmienené metaforou“ (Lakof – Johnson, 2002, s.13).

Obraznosť frazémy je v jazykovom systéme opísaná ako lexikálno-sémantická kategória, zovšeobecňujúca štruktúrno-sémantické vlastnosti frazém. Jej podstata sa odkrýva v dispozícii/schopnosti frazémy odrážať javy mimojazykovej skutočnosti v asociatívnom spojení s inými javmi, ktoré nie sú totožné s označovaným, ale jej nominatívna funkcia vzniká na základe reálnej či mienenej podobnosti a realizuje sa prostredníctvom metaforickej jazykovej činnosti. Slová, ktoré do frazémy vstupujú, samy osebe nemajú expresívny náboj. Ako dochádza k transformácii bezpríznakových nominácií na expresívno-emocionálny celok, vyjadril Alefirenko (2008 s. 20) takto: „Premena bezpríznakového znaku na expresívno-obrazný a stvorenie v procese takej metamorfózy individuálneho zmyslu frazémy sa uskutočňuje vďaka citovému prežívaniu frazémou predstavovaného obrazu denotatívnej situácie.“ Pri charakteristike významu frazémy je, na prvom mieste, dôležité uvedomovanie si faktu, že ide o elementy etnokultúrneho vedomia a ako také sa stávajú súčasťou individuálneho jazykového vedomia. Jazykové vedomie je výsledkom jazykového poznania, ktoré je subjektívnym obrazom sveta. Súčasne ide o taký subjektívny obraz poznania sveta, ktorý je spoločný/vlastný príslušníkom jazykového spoločenstva.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

Vo frazeológii sa odráža sociálne i spoločenské bytie človeka, jeho túžby, predstavy, ale i každodenná práca a miera blahobytu, ktorý si ňou vie človek zabezpečiť. Oba koncepty sa vymedzujú aj okruhom frazém, ktoré sú ich sémantickou opozíciou, teda obrazom človeka lenivého a chudobného.

V konkrétnych konceptoch, v našom prípade v koncepte práce a bohatstva, je možné identifikovať medzi jazykmi značnú mieru zhody, a naopak aj isté odlišnosti. Ak porovnáme frazémy s kľúčovou lexémou práca v slovenčine a rumunčine, nájdeme spoločný prienik v týchto prípadoch: *A avea mâini de aur = a fi (foarte) îndemânatic*, čo doslova[1] znamená *Mať zlaté ruky, mať ruky zo zlata*; analogicky v slovenčine. Mať zlaté ruky – v slovenčine o veľmi zručnom človeku, vo vzťahu synonymie sa používa i frazéma *Čo mu oči uvidia, to mu ruky urobia*.

V prípade, že ide o výnimočne pracovitého človeka, v slovenčine použijeme frazému robiť za dvoch; v rumunčine *A lucra cât doi doslova*[2]: *pracovať ako dvaja*. Na rozdiel od slovenčiny má rumunčina v tomto význame varianty[3] s inými - vyššími číslovkami: *A lucra cătpatru = Pracovať za štyroch*; *A lucra cât şapte = Pracovať za siedmich*. V prípade mimoriadnej intenzity pracovného nasadenia slovenskému *Ide sa pretrhnúť od práce/od roboty*, zodpovedá rumunské *A lucra cu ruptu*[4] = *Robiť do roztrhania*.

Dĺžka práce sa meria v slovenčine aj v rumunčine dĺžkou dňa: V rumunčine sa spomína len **zore** – t.j. začiatok *A lucra de zori*[5] = *Robiť od svitu*. V slovenčine sa identifikuje celý interval: *Pracovať od svitu do mrku*. Prílišné pracovné nasadenie môže spôsobiť ujmu na zdraví, v slovenčine: *Ide si ruky po lakte zodrať*, v rumunčine:

---

[1] **A avea mâini de aur** = *a fi (foarte) îndemânatic* (MDER s. 26). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **mâini** – *ruky* / **de** – *zo* / **aur** – *zlato* / **a fi** – *byť* / (**foarte** – *veľmi*) **îndemânatic** – *zručný* /. Vo význame: *Mať zlaté ruky, mať ruky zo zlata = byť (veľmi) zručný.*

[2] **A lucra cât doi:** *A fi deosebit de harnic*; v. şi **A lucra cătpatru**; **A lucra cât şapte**; **A munci cătdoi**; **A munci cât patru**; **A munci cât şapte** (DFLR, s. 400). Doslovný preklad: **A lucra** – *pracovať* / **cât** – *ako* / **doi** – *dva* / : **A fi** – *byť* / **deosebit** – *nesmierne* / **harnic** – *usilovný* /. Vo význame: *Pracovať za dvoch: Byť veľmi usilovný; varianty: Pracovať za štyroch; Pracovať za siedmich; Robiť za dvoch; Robiť za štyroch; Robiť za siedmich.*

[3] Kompletné znenie variantov je súčasťou frazémy uvedenej v poznámke č 2.

[4] **A lucra cu ruptu:** *A munci fără odihnă* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: **A lucra** – *robiť* / **cu ruptu** – *do roztrhnutia* / **A munci** – *pracovať* / **fără** – *bez* / **odihnă** –*oddych*/. Vo význame: *Robiť do roztrhania: Pracovať bez oddychu*).

[5] **A lucra de zori:** *A lucra toată ziua* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: **A lucra** – *robiť* / **de zori** – *od svitu* / **A lucra** – robiť / **toată** – *celý* / **ziua** – *deň*/. Vo význame: *Robiť od svitu: Robiť celý deň*.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

A lucra de-şi scoate ochii[1] = *Pracuje, že mu idú oči vypadnúť*. Aj v rumunčine aj v slovenčine sa vyskytuje frazéma, ktorá vypovedá o pretrhnutí sa v robote: v slovenčine: *Ide sa pretrhnúť od roboty*, v rumunčine *A lucra pe spetite la ceva*[2] = *Pracovať na niečom až do pretrhnutia*.

Rumunská frazéma *A trăi din sudoarea frunţii*[3] = *Žiť z potu svojho čela*. Je veľmi podobná slovenskej *zarábať si na chlieb v* ***pote*** *práce*. Najpravdepodobnejšia je motivácia frazém v oboch jazykoch Svätým písmom. V slovenčine sa v tejto súvislosti asociuje parémia ***Bez práce*** *nie sú koláče*; ale aj *Žiaden* ***bez práce*** *neje koláče*, resp. frazéma s výrazným didaktizujúcim akcentom: *Kto nepracuje, nech ani neje*. V rumunčine sa mení modus, najmä podmienkovo-účinková stavba súvetia je substitučná – nahradí ju oznamovací spôsob ako napríklad: *Cine nu munceşte nu mănâncă*[4], prípadne *Leneşul mănâncă puţini colaci*[5], alebo *Lenea e cucoană mare care n-are de mâncare*[6].

Rovnako je pracovitosť ocenená: *După faptă şi răsplată*[7] = *Aká práca, taká pláca*[8]. Popri tom v slovenčine sa pracovitý človek reflektuje cez jednotlivé výsledky

---

[1] **A lucra de-şi scoate ochii:** *A lucra foarte mult; A depune o muncă grea* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: **A lucra** – *robiť* / **de-şi scoate** – *vybrať si* / **ochii** – *oči* / **A lucra** – *robiť* / **foarte** – *veľmi* / **mult** – *veľa* / **A depune** – *vynaložiť* / **o muncă** – *robotu* / **grea** – *ťažká*/. Vo význame: *Robí, že mu až idú očí vypadnúť: Robiť veľmi veľa; Vynakladať veľkú námahu*.

[2] **A lucra pe spetite la ceva:** *A munci până la istovite, până la epuizare fizică* (DFLR, s. 401). Doslovný preklad: **A lucra** – *robiť* / **pe spetite** – *do pretrhnutia* / **la ceva** – *na niečom* / **A munci** – *pracovať* / **până la** – *až do* / **istovite** – *únava* / **până la** – *až do* / **epuizare** – *vyčerpanie* / **fizică** – *fyzické*/. Vo význame: *Pracovať na niečom až do pretrhnutia: Pracovať až do úplného fyzického vyčerpania.*

[3] **A trăi din sudoarea frunţii** = *a-şi câştiga existenţa prin munca* (MDER, s. 427). Doslovný preklad: **A trăi** – *žiť* / **din** – *z* / **sudoarea** – *pot* / **frunţii** – *čelo* / **a-şi câştiga** – *zarobiť si* / **existenţa** – *živobytie* / **prin** – *prostredníctvom* / **munca** –*práca*/. Vo význame: *Žiť z potu tváre - zarábať si prostredníctvom práce na živobytie.*

[4] **Cine nu munceşte nu mănâncă** (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: **Cine** – *kto* / **nu munceşte** – *nepracuje* / **nu mănâncă** – *neje*/. Vo význame: *Kto nepracuje, neje. Bez práce nie sú koláče*.

[5] **Leneşul mănâncă puţini colaci** (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: **Leneşul** – *lenivec* / **mănâncă** – *je*/ **puţini** – *málo*/ **colaci** – *koláčov* /.Vo význame: *Lenivec je málo koláčov. Bez práce nie sú koláče*.

[6] **Lenea e cucoană mare care n-are de mâncare** (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: **Lenea** – *lenivosť* / **e** – *je* / **cucoană** – *panička* / **mare** – *veľká* / **care** – *ktorá* / **n-are** – *nemá* / **de mâncare** – *čo zjesť* /. Vo význame: *Lenivosť je veľká panička, ktorá nemá čo zjesť. Bez práce nie sú koláče*.

[7] **După faptă şi răsplată** (SRFS, s. 148). Doslovný preklad: **După** – *za* / **faptă** – *skutkom* / **şi răsplată** – aj odmena/. Vo význame: *Aká práca, taká pláca*.

[8] V tomto význame Garančovská (2014, s. 148) uvádza aj ďalšie rumunské frazeologické jednotky vzťahujúce sa na odmenu za vykonanú prácu ako napríklad: **Nici o faptă fără plată**; **Cum munceşti, aşa ţi se plăteşte**; **Cum ţi-e lucru, aşa ţi-e plata**.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

práce, najmä roľníckej či sedliackej práce. Z toho pramení parémia: *Komu sa **nelení**, tomu sa zelení*, vypovedajúc o zazelenaných poliach skoro na jar, keď dobrému gazdovi vzišli husté oziminy, lebo včas zoral a sial. Naopak, o povrchnej práci v rumunčine: *Graba strică traba*[1], *Lucru făcut în grabă nu-i de nici o trabă*[2]**.** Aj v slovenčine: *Práca **chvatná**, málo platná*. Ale v tom istom význame sa používa aj jednotlivosť, keď sa o výsledku chvatnej práce hovorí. *Je to **horúcou** ihlou šité*.

O chuti do práce v rumunčine *Lucru început e pe jumătate făcut*[3]. A veľmi podobne slovenské veršované príslovie: *Kto čo robí s chuťou rád, môže z práce kratochvíľu mať*. V slovenčine nájdeme špecifickú frazému pre ženskú prácu. O pracovitej žene sa hovorí, že *je do roboty ako osa/oheň/ vreteno*; *Vrtí sa v robote ako vrtieľka*; *Robota jej len tak horí pod rukami*. O ženskej práci tiež platí, že *ženská práca skrytá, ale sýta*. V rumunskej frazeológii sme našli frazémy, ku ktorým nemáme ekvivalent v slovenčine s tými istými elementmi *A ajunge cal de poştă*[4]. Rumunským prísloviam, v ktorých je kľúčovým slovom voda A căra (sau *a duce*) apă cu ciurul (sau *a căra apă la puţ*)[5], tvorí pendant *nosiť drevo do hory*.

---

[1] **Graba strică traba** (SRFS, s. 148). Vo význame : *Práca chvatná, málo platná; Robota náhlivá dobrá nebýva*.

[2] **Lucru făcut în grabă nu-i de nici o trabă** (SRFS, s. 148). Vo význame: *Práca chvatná, málo platná; Robota náhlivá dobrá nebýva*.

[3] **Lucru început e pe jumătate făcut**: *Ce se începe se şi termină; E important să începi că de terminat vei termina* (DFLR, s. 1075). Doslovný preklad: **Lucru** – *robota* / **început** – *začatá* / **pe jumătate** – *na polovicu* / **făcut** – *urobená* / **Ce se** – *čo sa* / **începe** – *začne* / **se şi** – *sa aj* / **termină** – *dokonči* / **E important** – *je dôležité* / **să începi** – *aby si začal* / **că de terminat vei termina** – *pretože už aj dokončíš*/. Vo význame: *Začatá robota je už do polovice urobená : Čo sa začne, sa aj dokončí; Dôležité je aby si začal, pretože už aj dokončíš.*

[4] **A ajunge cal de poştă** (pop.) = *a munci fără odihnă* (MDER, s. 11). Doslovný preklad: **A ajunge** - *stať sa* / **cal** – *kôň* / **poştă** – *pošta* / **a munci** - *pracovať* / ***fără*** - *bez* / **odihnă** – *oddych*/. Vo význame: *Stať sa poštovým koňom = pracovať bez oddychu*.

[5] **A căra (sau a duce) apă cu ciurul (sau a căra apă la puţ)** = **a.** *a face încercări zadarnice;* **b.** *a lucra fără spor;* **c.** *a depune o mucă inutilă.* (MDER, s. 16). Doslovný preklad: **A căra (sau a duce)** – *vláčiť (alebo nosiť)* / **apă** – *voda* / **cu** – *s* / **ciurul** – *sito* / (**sau** – *alebo* / **a căra** – *vláčiť, nosiť* / **apă** – *voda* /; **la** – *do* / **puţ** – *podzemný prameň, studňa*) **a face** – *robiť* / **încercări** – *pokusy* / **zadarnice** – *márne* / **a lucra** – *pracovať* / **fără** – *bez* / **spor** – *osoh* / **a depune** – *vynaložiť* / **o mucă** – *práca* / **inutilă** – *zbytočnú*/. Vo význame: *(Vláčiť (alebo nosiť) vodu so sitom (alebo vláčiť / nosiť vodu do podzemného prameňa / studne) =* **a.** *robiť márne pokusy;* **b.** *pracovať bez osohu;* **c.** *vynaložiť zbytočnú námahu / prácu.*

BDD-A27217 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

V súvislosti s nadobúdaním bohatstva – v slovenčine sa napríklad často používa *Remeslo má zlaté dno*. V rumunských parémiách je frekventované slovo majetok a peniaze, nasledovné frazémy sú v slovenčine s identickým lexikálnym obsadením neznáme. Len prvej parémii by zodpovedalo slovenské mať peňazí ako pliev. Rozdiel spočíva v tom, že zatiaľ čo v slovenskom variante je bohatstvo identické s peniazmi, v rumunskej frazeológii je funkčná synekdocha, keď sa celkom – majetky – pomenuje časť. *A avea avere cât praful de pe tobă*[1]; *A avea avere s-o mănânce cu lingură*[2]; *A avea averile lui Noe*[3]; *A avea bani ca la Turci*[4]; *A avea bani cu carul*[5]; *A avea bani gârlă (sau a se culca pe bani, reg. a măsura banii cu dimerlia)*[6]; *A avea bani la saltea*[7]; *A face avere*[8]; *A fi doldora (sau plin, putred) de bani*[9]. Obidve národné spoločenstvá si najviac cenia zdravie: v slovenčine Kto má zdravie, má

[1] **A avea avere cât praful de pe tobă** (reg.): *A nu avea nimic* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **avere** – *majetok* / **cât** – *ako* / **praful** – *prachu* / **de pe** – *z* / **tobă** – *bubon* / **A nu avea** – *nemať, nevlastniť* / **nimic** – *nič*/. Vo význame: *Mať majetku ako prachu z bubna : nemať nič*.

[2] **A avea avere s-o mănânce cu lingură**: *A fi foarte bogat* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **avere** – *majetok* / **s-o mănânce** – *že ho môže jesť* / **cu** – *s* / **lingură** – *lyžica* / **A fi** – *byť* / **foarte** – *veľmi* / **bogat** – *bohatý*/. Vo význame: *Mať toľko majetku, až ho môže jesť s lyžicou : byť veľmi bohatý*.

[3] **A avea averile lui Noe**: *A fi foarte bogat* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **averile** – *majetky* / **lui Noe** – *Noemove* /: **A fi** – *byť* / **foarte** – *veľmi* / **bogat** – *bohatý* /. Vo význame: *Vlastniť Noemove majetky : byť veľmi bohatý*.

[4] **A avea bani ca la turci** = *A avea mulți bani* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **bani** – *peniaze* / **ca la** – *ako u* / **turci** – *Turci* /. : **A avea** – *mať, vlastniť* / **mulți** – *veľa* / **bani** – *peniaze*/. Vo význame: *Mať peňazí ako Turci = mať veľa peňazi*.

[5] **A avea bani cu carul: A fi putred de bogat**; v. și **A avea bani cu sacul**; **A avea bani gârlă**; **A avea bani groși** (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – mať / **bani** – *peniaze* / **cu** – *s* / **carul** – *voz* / **A fi** – *byť* / **putred** – *prehnitý* / **de bogat** – *bohatý*/. Vo význame: *Mať za voz peňazí : Mať peňazí ako hnoja; Mať za vrece peňazí; Mať nesmierne veľa peňazí; Mať iba bankovky*.

[6] **A avea bani gârlă** (**sau a se culca pe bani,** reg. **a măsura banii cu dimerlia**) = *A fi foarte bogat* (MDER, s. 34). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **bani** – *peniaze* / **gârlă** – *veľmi veľa* / (**A se culca** – *ľahnúť si* / **pe** – *na* / **bani** – *peniaze* /. **A măsura** – *merať* / **banii** – *peniaze* / **cu** – *s* / **dimerlia** – *merica*). **A fi** – *byť* / **foarte** – *veľmi* / **bogat** – *bohatý*/. Vo význame: *Mať veľmi veľa peňazí (Spať na peniazoch, merať peniaze mericou) = byť veľmi bohatý.*

[7] **A avea bani la saltea** : *A fi foarte bogat. A avea bani ascunși* (DFLR, s. 37). Doslovný preklad: **A avea** – *mať* / **bani** – *peniaze* / **la saltea** – *v matraci* / **A fi** – *byť* / **foarte** – *veľmi* / **bogat** – *bohatý* /. **A avea** – *mať* / **bani** – *peniaze* / **ascunși** – *ukryté* /. Vo význame: *Mať peniaze v matraci : byť veľmi bohatý; mať ukryté peniaze.*

[8] **A face avere** = **a.** *a agonisi;* **b.** *a parveni* (MDER, s. 30). - *Nadobúdať majetok*.

[9] **A fi doldora (sau plin, putred) de bani** = *A fi foarte bogat* (MDER, s. 34). Doslovný preklad: **A fi** – *byť* / **doldora** – *nadmieru naplnený* / (**sau** – *alebo* / **plin** – *plný* / **putred** – *prehnitý*) **de bani** – *od peniaze* /. **A fi** – *byť* / **foarte** – *veľmi* / **bogat** – *bohatý*/. Vo význame: *Byť preplnený peniazmi = byť veľmi bohatý*.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

všetko. V rumunčine *Sănătatea e cea mai bună avuție*[1] a *Sănătatea e mai scumpă ca aurul din lume*[2].

Tradične sa s bohatým človekom spájajú v slovenčine negatívne konotácie a naopak, s chudobným pozitívne. O bohatom človeku sa naznačuje, že mu pomáhajú aj nadprirodzené bytosti: *Má **škriatka**, čo mu peniaze vláči*. *Tuším ti **rarášok** peniaze nosí*. *Narobil peňazí ako **čert** železa*. *Rastú mu peniaze ako **vlkovi** pečienka*. Vo frazémach je na intenzifikáciu miery bohatstva funkčne využitá irónia: *Má biedu ako mlynárova sliepka*. *Má všetko, okrem vtáčieho mlieka*. Bohatí ľudia bývajú aj skúpi: *A ședea (ca dracu) pe comoară*[3]. Takmer absolútne vyjadrenie **miery bohatstva** nájdeme vo frazémach: *A fi (bogat) ca un stup sau a fi (ori a se face) stup de bani*[4], čo doslova znamená: Byť (bohatý) ako úľ s peniazmi = byť, alebo stať sa bohatým. Mať veľké majetky: *Mať peňazí ako včiel v úli*. V slovenčine sa veľký objem peňazí prirovnáva k plevám: *Má peňazí ako pliev*. Irónia je prítomná aj vo frazémach **o chudobnom človeku**: *Má peňazí ako **chlpov** na dlani*.

Pozitívne sa hodnotí **štedrosť**: *Kto **chudobnému** dáva, bohu požičiava*. V tomto kontexte treba chápať aj frazému *Lucru la timp dăruit, preţuieşte îndoit: Dacă vrei să dăruieşti, dăruieşte la timp* -– doslova: Vec darovaná načas / robota vykonaná načas má dvojnásobnú hodnotu: Ak chceš niečo darovať / odovzdať, daruj / odovzdaj to vo vhodnom čase; čomu zodpovedá slovenské: *Kto včas dáva, dvakrát dáva*.

Rumunskej frazéme *A arde dracului tămâie: A face un lucru inutil; A nu face nimic folositor* doslova: *páliť čertovi kadidlo: robiť zbytočnú robotu; Nerobiť nič*

---

[1] **Sănătatea e cea mai bună avuție** (SFRS, s. 27). Doslovný preklad: **Sănătatea** – *zdravie* / **e cea mai bună** – *je najlepšie* / **avuție** – *bohatstvo*/. Vo význame: *Bohatý je ten, ktorý je zdravý.*

[2] **Sănătatea e mai scumpă ca aurul din lume** (SFRS, s. 27). Doslovný preklad: **Sănătatea** – *zdravie* / **e mai scumpă** – *je drahšie* / **ca** – *než* / **aurul** – *zlato* / **din** – *z* / **lume** – *svet*/. Vo význame: *Zdravie je drahšie než zlato z celého sveta.*

[3] **A ședea (ca dracu) pe comoară** (pop. și fam.) = *a fi bogat și zgârcit* (MDER, s. 435). Doslovný preklad: **A ședea** – *sedieť* / (**ca** – *ako* / **dracu** – *čert*) **pe** – *na* / **comoară** – *poklad* / **a fi** – *byť* / **bogat** – *bohatý* / **și** – *a* / **zgârcit** – *skúpy*/. Vo význame: *Sedieť (ako čert) na poklade = byť bohatý a skúpy*.

[4] **A fi (bogat) ca un stup [sau a fi (ori a se face) stup de bani]** = *a fi (sau a deveni) foarte bogat, a aduna multă avere* (MDER, s. 425). Doslovný preklad: **A fi** – *byť* / (**bogat** – *bohatý*) **ca** – *ako* / **un** – *jeden* / **stup** – *úľ* / [**sau** – *alebo* / **a fi** – *byť* / (**ori** – *alebo* / **a se face** – *stať sa*) **stup de bani** – *úľ z peňazí*] = **a fi** – *byť* / (**sau** – *alebo* / **a deveni** – *stať sa*) **foarte** – *veľmi* / **bogat** – *bohatý* / **a aduna** – *zbierať* / **multă** – *veľké* / **avere** – *majetok*/. Vo význame: *Byť (bohatý) ako úľ s peniazmi, stať sa úľom z peňazí = byť, alebo stať sa bohatým. Mať veľké majetky.*

BDD-A27217 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

užitočného významovo zodpovedá slovenská frazéma so značnou mierou absurdity: *Nemala čo robiť, dala sa (začala) záplaty obšívať*. Ak je niekto veľmi šikovný a dokáže aj nemožné, v rumunčine povieme: *A stoarece apă din piatră seacă*[1] = doslova: Vyžmýkať vodu zo skaly = zrealizovať nemožnú robotu; alebo: *A apuca (sau a prinde) luna cu dinţii şi soarele cu picioarele*[2] = doslova: Chytať mesiac zubami a slnko nohami = pokúšať sa o realizáciu takmer nemožnej, alebo ťažko dostupnej roboty. V slovenčine tomu zodpovedá frazéma : *Aj z jalovej kravy teľa vymámi*. Irónia je najúčinnejším výrazom postoja pretransformovaného do frazeologických jednotiek voči tým, ktorí sa len chvália, že veľa pracujú, no v skutočnosti neurobili nič – *A asuda sub* ***limbă***[3]**.** Identicky tiež s ironickým podtextom aj v slovenčine: *Pracuje, až sa mu* ***jazyk*** *potí*.

O človeku, ktorému sa nechce pracovať vypovedá v rumunčine frazeologická jednotka *A nu lua (sau a nu ridica)* ***un pai*** *de jos*. Doslova: *Nezdvihnúť ani* ***slamku*** *zo zeme = nerobiť absolútne nič*. V slovenčine sa výraz intenzifikuje tiež prostredníctvom slamy ako najmenšej a najľahšej veci: *Nepreložiť ani krížom* ***slamy***. Slovo **slama** je v tvare partitívneho genitívu, čím sa podčiarkuje vyjadrenie minimálnej miery. V rumunských frazémach ***A sta cu burta la pământ*** (reg.) = a trâdăvi, ***a sta cu burta la soare***. Znamená doslova *ležať bruchom k zemi* = flákať sa, zaháľať; podobne v inej frazéme ***A sta cu burta la soare*** = a nu face nimic, a lenevi, a trândăvi – doslova: *ležať bruchom k slnku* = nič nerobiť, leňošiť, flákať sa, zaháľať; sa intenzifikuje miera záhaľčivosti; analogicky v slovenskej frazéme *ležať hore*

---

[1] **A stoarce apă din piatră seacă** = *a realiza un lucru imposibil* (MDER, s. 421). Doslovný preklad: **A stoarece** – *vyžmýkať* / **apă** – *voda* / **din** – *z* / **piatră** – *skala* / **seacă** – *suchá*/ = **a realiza** – *zrealizovať* / **un lucru** – *jednu robotu* / **imposibil** – *nemožný*/. Vo význame: *Vyžmýkať vodu zo skaly = zrealizovať nemožnú robotu*.

[2] **A apuca (sau a prinde) luna cu dinţii şi soarele cu picioarele** = *a încerca realizarea unui lucru aproape imposibil sau greu accesibil* (MDER, s. 408). Doslovný preklad: **A apuca (sau a prinde)** – *chytať* / **luna** – *mesiac* / **cu** – *so* / **dinţii** – *zubami* / **şi** – *a* / **soarele** – *slnko* / **cu** – *s* / **picioarele** – *nohami* / **a încerca** – *pokúšať sa* / **realizarea** – *realizácia* / **unui** lucru – *jednej roboty* / **aproape** – *takmer* / **imposibil** – *nemožnej* / **sau** – *alebo* / **greu** – *ťažko* / **accesibil** – *dostupnej*/. Vo význame: *Chytať mesiac zubami a slnko nohami = pokúšať sa o realizáciu takmer nemožnej, alebo ťažko dostupnej roboty*.

[3] **A asuda sub limbă** (ir.), *se zice în bătaie de joc despre cei care se plâng că au muncit din greu, fără să fi făcut în realitate (mai) nimic* (MDER, s. 23). Doslovný preklad: **A asuda** – *potiť sa* / **sub** – *pod* / **limbă** – *jazykom* / **se zice** – *hovorí sa* / **în bătaie de joc** – *výsmešne* / **despre cei** – *o tých* / **care** – *ktorí* / **se plâng** – *sa sťažujú* / **că** – *že* / **au muncit** – *robili* / **din greu** – *ťažko*/ **fără să fi făcut** – *bez toho aby urobili* / **în realitate** – *v skutočnosti* / **(mai) nimic** – *niečo*/. Vo význame: *Potiť sa pod jazykom (ironicky), hovorí sa o tých, ktorí sa sťažujú, že ťažko robili bez toho, aby reálne niečo urobili*.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

pupkom je kľúčovou lexémou *brucho – pupok*. S bohatstvom a pracovitosťou sa viaže aj otázka **sporovlivosti** či naopak, **rozhadzovačnosti**: ***A aduna doi cu doi***: *A face economii mici*; *a aduna puţin câte puţin*. – Doslova: *Odkladať grajciar ku grajciaru*: odkladať si peniaze po malých čiastkach; v slovenčine: *Babka k babce, budú kapce* (babka – tu peniaz bezvýznamnej hodnoty). Človek, ktorý málo pracuje, resp. príliš rozhadzuje a málo sporí, sa stane **chudobným**. **Găina când se vede în tărâţe dă cu piciorul**[1]. Doslova: – *Keď sa ocitne sliepka v otrubách, začne rozhrabávať*, V slovenčine sa didaktizujúco využíva opozícia dieťa – dospelí na jednej strane a múdry a hlúpy na druhej strane, ako analógia rozumnosti a nerozumnosti: *Dieťaťu nedávaj nôž do ruky a hlúpemu peniaze*.

Pre rumunčinu je typické spojenie: ***A ajunge (sau a se vedea, a aduce, a lăsa etc.) la (sau în) sapă de lemn***[2]*, čo* znamená úplne ochudobnieť, prípadne zruinovať sa, stratiť všetko[3]. V slovenčine by sme použili spojenia: *vyjsť na psí tridsiatok*; *prísť na žobrácku palicu*; resp. *byť chudobný ako kostolná myš*, ale aj *Má peňazí ako žaba srsti*. *Miera* chudoby, ktorá sa v slovenčine vyjadruje metaforicky cez *kostolnú myš*, sa v rumunčine vyjadruje synekdochickou transpozíciou: ***A ajunge la blide*** (*a ajunge sărac*) – doslova: Stať sa chudobným, mať iba *tanier*, nič iné. Rumunskej frazéme ***A avea casa sub pălărie*** (reg.) = a fi foarte sărac.; doslova: *Mať namiesto domu iba klobúk* = byť veľmi chudobný, zodpovedá slovenská frazéma *nemať strechu nad hlavou*; resp. *nemať kde hlavu skloniť/zložiť*.

Uvedené komparácie svedčia tak o množine frazém, v ktorej je značný spoločný prienik, ako aj o skupine frazém, ktoré sú charakteristické len pre jeden

[1] **Găina când se vede în tărâţe dă cu piciorul**, *se spune despre cei care nu ştiu să păstreze cu grijă ceea ce au agonisit* (MDER, s. 4). Doslovný preklad: **Găina** – *sliepka* / **când** – *keď* / **se vede** – (*sa vidí*) *sa nachádza* / **în** – *v* / **tărâţe** – *otruby* / **dă cu piciorul** – roz*hrabuje* /, **se spune** – *hovorí sa* / **despre cei** – *o tých* / **care** – *ktorí* / **nu ştiu** – *nevedia* / **să păstreze** – *udržiavať* / **cu grijă** – *starostlivo* / **ceea ce** – *čo* / **au agonisit** – *nazhromaždili*, *nagazdovali* /. Vo význame: *Keď sa ocitne sliepka v otrubách, začne rozhrabávať, hovorí sa o tých, ktorí nevedia rozumne vynakladať s tým, čo krvopotne nagazdovali, nazhromaždili*.

[2] **A ajunge (sau a se vedea, a aduce, a lăsa etc.) la (sau în) sapă de lemn** = *a sărăci, a (se) ruina* (MDER, s. 385). Doslovný preklad: **A ajunge** – *stať sa, dostať sa* / (**sau** – *alebo* / **a se vedea** – *vidieť sa* /, **a aduce** – *priniesť* /, **a lăsa** – *nechať* / **etc.** – *a pod.*) **la** – *na* / (**sau** – *alebo* / **în** – *v*) **sapă** – *motyka* / **de** – *z* / **lemn** – *drevo* / = *a sărăci* – **ochudobnieť** /, **a (se) ruina** – *zruinovať sa*/.

[3] Uvedená frazeologická jednotka je príznačná pre rumunsky hovoriacich. Je veľmi často používaná a znamená úplné ochudobnenie, prípadne zruinovanie sa, stratenie všetkého hmotného.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

z porovnávaných jazykov. Práve táto druhá skupina frazém sa stáva možným nástrojom na identifikovanie osobitostí jazyka a identifikáciu špecifickosti národného spoločenstva. V rumunskej frazeológii sa často objavujú aj, v súvislosti s prácou a bohatstvom či lenivosťou a chudobou, nebeské telesá, najmä slnko, nebo, mesiac, hviezdy, vietor. Osobitne je kľúčovým slovom voda, more. Oproti tomu v slovenských frazémach je viac jednotlivostí z oblasti poľnohospodárstva, najmä pestovania pšenice – zrno, plevy, z prírodných útvarov je to hora, les, oproti rumunskej skale či piesku.

Mnohoaspektovosť frazém je dôkazom Mikom identifikovanej výrazovej dispozície frazém. Kľúčovým pre komunikatívne poňatie frazeologického bohatstva jazyka je, že frazéma je obraznou alternatívou reči. Frazéma vznikala ako reakcia na kontext či situáciu a je pre situáciu aj určená, v čom spočíva jej komunikačná podstata. Z didaktického aspektu je vhodné poznávať frazému v texte, osobitne v procese percepcie umeleckého textu, v ktorom sa modeluje svet ako jeho obraz: „Právě umělecké texty mohou být nosným materiálem, rozvíjejícím samostatné kritické myšlení, tolik potřebné k akceleraci osobnosti dítěte“ (Bednářová, 2005, s. 36).

LITERATÚRA

ALEFIRENKO, N. F.: Frazeologija v svete sovremenných lingvističeskich paradigm. Minsk: Elips 2008. 271 s.

ALEFIRENKO, N. F.: Spornyje problemy semantiki. Moskva: Gnozis 2005. 326 s.

АЛЕФИРЕНКО, Н. Ф. – КОРИНА, Н. Б.: Проблемы когнитивной лингвистики. Нитра: Университет им. Константина Философа в Нитре, Философский факультет 2011. 216 s.

BEDNÁŘOVÁ, J.: Čtení jako nástroj myšlení. In: Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole : sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci . Ed. M. Polák – K. Vodrážková. Olomouc: PdF – UP 2005, s. 34 – 46.

ČUDINOV, A. P.: Rossija v metaforičeskom zerkale. Kognitivnoe issledovanie političeskoj metafory (1991-2000). Ekaterinburg: Uraľskij GPU 2001. 238 s.

ČUDINOV, A.P.: Političeskaja lingvistika. Moskva: Flinta-Nauka 2007. 254 s.

DEM'JANKOV, V. Z.: Kognitivnaja lingvistika kak roznovidnosť interpretirujuščego padchoda. In: Vaprosy jazykoznanija, 1994, č. 4, s. 17 – 33.

Dicționar frazeologic al limbii române. Red. M. Tomici. București: Seaculum vizual 2009. 1280 s.

DUMISTRĂCEL, S.: Lexic românesc : cuvinte, metafore, expresii. Iași: Casa Editorială Demiurg Plus 2011. 252 s.

HEČKO, B. Nehádžte perly sviniam. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 2005. 420 s.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)

JANDA A, L.: A methaphor in search of a source domain: The categories of Slavic aspect. In: Cognitive linguistics, 2004, roč. 15 č. 4 s. 471 – 527. DOI: 10.1515/cogl.2004.15.4.471

JOHNSON, M.: The Body in the Mind : The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. Chikago: University of Chicago Press 1987. 272 s.

KARAULOV, J. N.: Russkij jazyk i jazykovaja ličnosť. Moskva: Nauka 1987. 261 s.

KARAULOV, J. N.: Russkij associativnyj slovar. Tom I Oz stimula k reakcijam. Tom II Ot reakciji k stimulam. Moskva: AST. Astrel 2002. 800 s.

KORINA, N. B.: Kognitivnyje aspekty slovacko-ruskogo jazykovogo paralelizma. In: Dialóg kultúr. Hradec Králové, 2011. s. 1 – 13.

KORINA, N. a kol.: Jazykovaja kartina mira i kognitivnye prioritety jazyka. Nitra: FF UKF 2014. 204 s.

KOVÁČOVÁ, Z.: Obraz človeka v kognitívnej frazeológii. In: Obraz človeka v jazyku : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Ed. J. Vaňko. Nitra: FF UKF 2014, s. 193 – 207.

KOVÁČOVÁ, Z.: Význam živého slova v evolúcii slova. In: Jazyk a kultúra z kognitívneho aspektu : Zborník vedeckých prác s medzinárodnou účasťou. Ed. N. Korina – J. Sokolová. Nitra: FF UKF 2014, s. 69 - 79.

KUBRJAKOVA, J.: Razmyšlenija o suďbach kognitivnoj lingvistiky na rubeže vekov. In: Vaprosy filologii, č. 1. 2001, s. 8- 17.

LAKOF, G. – JONSON. M.: Metafory, kterými žijeme. Brno: Host 2002. 280 s.

MUNTEANU, C.: Frazeologia românească. Formare şi funcţionare. Iaşi: Istitutul European 2013. 251 s.

Marele dicţionar de expresii româneşti. Red. M. Bucă. Bucureşti: Meteor Press 2011. 552 s.

Pînă-n pînzele albe : dicţionar de expresii româneşti. Red. S. Dumistrăcel. Iaşi: Institutul European 2001. 536 s.

Slovensko-rumunský frazeologický slovník : Dicţionar frazeologic slovac/român. Red. L. Garančovská. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti 2013. 284 s.

ZÁTURECKÝ, A. P.: Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky. Bratislava: Tatran 1974. 756 s.

BDD-A27217 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-19 21:24:56 UTC)